

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Former Yugoslavia Witnesses
Documentation Project
Macedonia

ИНТЕРВЈУ СО ВЕРА КРСТЕВСКА

Интервјуист: Добар ден.

Сведок: Добар ден.

Интервјуист: Ви благодарам што се согласивте да сретнете со нас и да ги кажете вашите сеќавања за настаните што се случувале во Битола за време на Втората светска војна. Како се викате?

Сведок: Крстевска Вера

Интервјуист: Кога и каде сте родена?

Сведок: 6.9.30 во Битола.

Интервјуист: Кажете ми каков беше живот во Битола пред Втората светска војна?

Сведок: Па, Втората, приватизација, знаеш како само се бориш. Ние бевме со... татко ми имаше дуќан и кога имаше работа, кога немаше. И со Србите имавме проблеми Македонци, едно време татко ми беше в затвор доста време неколку години, ние четири деца, мајка ми одвај не прехрануваше. После дојде татко ми, па дојдоа Бугарите. Ја учев до трето одделение во Битола во српското време, Краљ Александар кога беше. Ко дојдоа Бугарите, четврто одделение, први клас гимназија и втори прогимназија и втори клас прогимназија завршив. После то, Бугарите ко си отидоа дојдоа партизаните, кога дојдоа, отидов у трето одделение, трети клас у ствари. Учев ама пошто немаше многу работна рака мислам, службеници, Србите си отидоа, оти службеници имавме српски, учители бугарски, македонски ретко имаше. И јас накнадно на курсеви ваму таму, се доградив и имав работа. Сакаа да ме пратат учителка, ама у село. Ама не даваа моите таму да одам во село, зато што слабичка бев. Се заработив во Битола во работна организација слаткарство како благајник.

Интервјуист: Кои националности живееја во Битола пред Втората светска војна?

Сведок: Па, Евреи највише имавме, учеа со мене Евреи, па една моногу што се дружевме Ребека се викаше, ама то од второ и трето одделение учевме заедно. Она носеше некоја, само мене ми даваше, храна што носеше како пченка нешто, ама четвртасти беа тие зрната, не беа како пченката, ама жолти. И кога кодев дома на мајка ми ја прашував викам ,ми дава Ребека некоја пченка ама чудна пченка, ја не сум вишла таква. Многу беше мила ептен беше мила таа. Имавме доста Еврејки и у позадина седеа. Не знам, тие деца како и тогаш да предосекаа дека нешто ќе биди вака со нив. Дали се зборвало дома, зошто знам јас по мене

дома кога зборвеа за рат, јас кога слушав се плашев и мислам жолта одма сум и ќе ме приметеа и одма прекратуваа . Тие така потиштени беа уште во бивша Југославија, мирни тихи, позади седеа на последните клупи. И после не разредија, по два ќе седиме, по две наши, една Еврејка у среде ќе не стават, така не разредија и Ребека највише другарка се како срамежливи како потиштени не знам така изгледаа. Уште ги памтам нивните ликови. Имаше, имаше доста Власи во Битола, имаше Турци, а ние овие дали се Албанци што се прават сега, ние Арнаути ги викавме во Битола , тоа Шиптарите, Арнаути, тое како лош народ, ни беше страв на нас како деца да одиме на то маало горе. А Турците беа многу фини. Власи, Грци има, тие Власи Битолчани ама на грчко тераа, не беа Грци ама повеќе као тераа на грчко. И Македонци имаше. То, други народ немаше.

Временски код: 6:10

Интервјуист: Освен Ребека ми кажавте дека имаше и други девојчиња. Тоа беше одделение само од девојчиња или имаше и мешани?

Сведок: Имаше да, имаше во класот одделение уствари у одделението. Ама немаше, не се сеќавам машки да имавме, ние немавме ни во, во ова, ами тогаш имаше повеќе деца не само како сега по едно по две, тогаш немаше мајка која нема четири деца. То школото ко ќе ми текни, то цган беше, големо школо у центаро, позади театаро. Лептиќева школа се викаше у бивша Југославија после Бугарите ко дојдоа Отец Паисиј го стаја, Отец Паисиј, Бугарите, а Српското Лептиќева беше.

Интервјуист: Се сеќавате ли на некои имиња на другите девојчиња Еврејчиња кои што беа?

Сведок: Не, зошто ние од трето одделение се разделивме. Пошто ни го зедао школото за болница и не отпуштија. Ко дојдоа Бугарите одма не префрлија у четврто одделение тие што бевме у трето да одиме у четврто. Ја се запишав тогаш у друго школо поблиску таму Стив Наумов сега што се вика. Таму учев четврто и први клас гимназија и втори клас прогимназија што ви реков, таму учев. Бугарка ни предаваше жена стара девојка една, таму завршив јас после. После, не бев во то школо не учев со Евреите. Ама имавме ние дуќан у чаршија и до нас имаше фурна. Тука Евреите блиску беа и носеа семенки да печат. Ама пото едно време ги одбележаја со знакови и му дадоја време, да не можат да се движат не знам само колку саато од пет до шес, не знам како му беше одредено. И тие толку брзаја навреме да си бида дома за да не прат проблеми. И ќе дојдат тука, тие комшиите, пошто никој нема, не молеа и ние пошто во нашиот дуќан исто имаше, соби имаше горе за спиење, а они тука

живееја, а ние куќа си имавме друга ај, спијте тука, спијте тука не молеа. И имав прилика од Евреите што доваѓаа во тепсии да носат семки да печат и некој пат ќе ги дочекаат, некој пат ќе го видеа сато, ќе ги остаеја тепсиите и другио ден ќе дојдеа да ги зема. И то се деси една вечер како спијавме, слушнавме бука, плачење точно и јас излегов. Кај ние бевме од ова страна на Драгото тие од та страна, видов бугарски војници со пушки, сите Евреи собрани и одеа ги носеа и да ти кажам, овие нашиве плачеа татко ми тој фурнијата плачеше, синот, јас плачев, брат ми сите што бевме та вечер таму ко што спиевме. Само тогаш највише жал ми падна, една мајка немојше детето да си до носи, а девојчето беше така толкаво, носеше фустан на набор, така, доле широко и носеше едно ѓумче, знајш што е ѓумче, бакарно, а мајка му носеше друго дете во раце и носеше една чаршав нешто за алишта внатре во другата рака, а девојчето неможеше да го фати за рака и тоа се имаше фатено за фустано. Ама тие така во брзина ги бркаа да одат брзо, брзо, брзо..девојчето падна и ѓумчето како падна злато, пари имаше во тоа ѓумчето. Бугарите ги разграбаја и го кренаја девојчето. Плачење, многу плачење дур ги одесоја и ние две фамилии плачевме тука, други дека в чаршија беше, немаше други луѓе. После почнаа да ги отвараат куќите комисија Бугарите напраја, а па се погоди еден мој роднина као главен беше со Бугарите, ама партизаните пратија жена да му свари кафе. И кога си идеше таму за отварање на куќите падна, падна кај рибарницата и умре на лице место. И ние сите, Битола мал тогаш град, ете го удри дамлата, Митре Казасо, тој два дуќана имаше вујко ми. Го удри ко што одеше кај Евреите, да он ќе дојде да ги отклучи куќите, а он ги знаеше сите куќи, трговец беше. Ги знајше сите куќи оти со Евреите соработуваше, кај беа штофојте, кај беа робата што беа трговци, он порано ќе си влезе и ќе си... и после нешто ќе извади тенцериња нешто што имаше опрема да купфат. Е јас купив една парче. Имав, татко ми ми имаше дадено пари, еден навлака за перница, ама не беше, ние долги перници имавме, таа беше четвртаста и везена на маркизет бел, прозирна везна со свилен конец. Ете то та слика ја гледав јас. Иначе во чаршија кога одевме одевме кај Евреите купфавме, Безистено што беше имаше дуќани, повеќето Евреи беа дуќанции. Други прашање имате?

Временски код: 13:05

Интервјуист: Ми кажавте ги бележеа Евреите. Како ги бележеа?

Сведок: Па си му дадоа тие значки, со шес крака жолти беа, во секое време мораше то да го носи. После ние скривме, ама јас точно мала дека бев, сестра ми беше како борец, Роза на

Бено Русо жена. Мене тука, после дојдоа во Скопје, зборев со Роза последнио пат на една промоција бевме и мене по поканија за една книга , не се сеќавам која, беше и Роза таму. Ама мене ко ме вidoја тоа битолчанките борци сите по мене. И со Роза, зборнавме со Роза ама така на улица ко ќе се сретниме, оти она постара од мене беше. И она беше скриена у Битола. Можев да разберам имав човек, ама не се осеќав овие дена, болна сум не отидов кај него, постар борец, не отидов да го прашам кој е скри, не знам кој ме праша, знајш кој е скри? Ама партизаните ја скрија. Та после се омажи за Бено Русо. Е сега двајцата се починати.

Интервјуист: Дргарките ваши на училиште исто носеа такви значки ?

Сведок: Тогаш немаше во српското, во бугарското, не учев јас тогаш во бугарското во та школа кај што беа Евреите. Ја отидов до друго школо, поблиски до мене, сега Стив Наумов што се вика. Таму завршив четврто и тие два други гимназија. Таму до трето оделение бев ја први клас и втори што ги викаа, таму учев и забавиште, ама не ги памтам, второ и трето јас бев таму.

Интервјуист: А дали имавте соседи Евреи каде што живеете?

Сведок: Не, Влашко маало јас седев и Турско. Јас седев ко ќе излезеш од кај школото тие одеа накај плоштадо, си бил Битола, на кај Саатот натаму одеа, а јас одев нагоре накај другата река Курделес шо беше. Помала река. А јас имав Турци имаше таму, џамии, а Евреите на другата страна, од Драгорот десно, влево уствари, како што тече Драгоро од левата страна беа. Сум ги гледала куќите тука сум врвела како дете на Баиро тука имавме роднини и тука ќе пројдиме Еврејско маало ќе го пројдиме. Ама имаше една ситуација еден познат Бугарин беше, не знам како дошол у Битола и после и тука дојде на работа и се знаевме. Он беше сценограф. Повреме се усели у еврејска куќа овде у ова маало, тука имаше куќи еврејски. Соба ли имаше не се сеќавам и ми донес двајсе долари. Вика, на рече на еден студент немаше пари па ми ги даде овие двајсет, ако сакаш рече да ми ги дадеш. Јас како што седев тука у центар тогаш мажена бев и доаѓаа студенти од Охрид имаше една фамилија и студенти и колку што рече му ги дадов. По извесно време ми носи уште двајсе долари, а јас изгледа тогаш му реков, го сетив дека тие пари мирисаа тогаш на муфла, знаеш што е муфла. Дали му реков, ти да не ги најде овие пари во Еврејската куќа и више не донесе. Колку пари најде, копал таму што праел кога се уселил и се ... важно долари донесе два пати ми даде и више не ми донесе.

Интервјуист: Се сеќавате како се вика?

Сведок: Кој, овој што ми ги продаде? Да Митко презиметом му го заборавив. За битолчанка беше оженет, па разведен, па тука дојде. После во театаро работеше.

Интервјуист: Каже те ми што работеа Евреите со што се занимаваа во Битола?

Сведок: Па они беа работни луѓе, се занимаваа со трговија повеќе. Овие со семки се занимаваа, тикви печени продаваја со колички, така семките у кошничка, со то се занимаваа.

Интервјуист: Ми кажавте дека одевте во Безстенот каде што биле еврејските дуќани.

Сведок: Да, да .

Интервјуист: Дали имаше некакви знаци кои што беа ставени на дуќаните?

Сведок: Во бугарското мислиш, во српското не беа, беа добри ама се осеќаше кај нив, они многу беа поврзани со Англија, мислам во то време, се англиска роба имаа, се штофови англиски имаа. Ко кодевме да купуваме, се сеќавам англиски штоф баравме. Беа поврзани, зато тој вујкото мој многу искористи. После јас разбрав од партизаните кога беа. Сестра ми се омажи и се разбра дека ни беше вујко, ние рече го отрувме тој мојот роднината. Како? Му пративме жена да му свари кафе, вика и у кафето, до рибарницата не дојде тука падна како и така тоа... И тој беше трговец, имаше два дуќани вујко ми. Ги искористи доста Евреите тој.

Интервјуист: Дали кога одевте во Еврејското маало видовте некакви знаци на еврејските куќи?

Сведок: Не немаја знаци. Се сеќавам тие алишта така, дека дворови имавме они од една страна на друга јажиња и меѓу алиштата пуштени двете куќи шо сушеја алишта. Така многу алишта, деца, тогаш имаше повише деца имаја сите, не како сега.

Временски код: 20:30

Интервјуист: Сакам да ве прашам неколку работи за Евреите кога ги носеа.

Сведок: Не страшно за нас беше, тоа езеро, Тоа е , плачеа многу, они викаат Бугарите по нив, ги жалевме ние многу. Бутола многу ги сакаше.

Интервјуист: Како што ве разбрав вие бевте кај, во пекарницата кај овие луѓето..

Сведок: Ние дуќан имавме до нив. Посебен дуќан и си имавме соби горе спијавме, Они живеја стално таму. Тие од некое село беа, ама многу интелегентни луѓе беа. Имаше една жена и еден син имаја тука. Многу беја фини луѓето. А ние имавме дуќан, залепени бевме

пошто тие сами ептен, пошто навечер жива душа немаше во Чаршијата и така останувавме ви реков претходно дека не викаја стално кај нив да одиме на гости.

Интервјуист: Може ли да се сетите колку беше часот кога ги носеја Евреите?

Сведок: Навечер беше ноќе. Па беше можда десет сато, не знам од спиење ние станавме, од спиење и одма излеговме надвор и рековме Евреите изгледа ги носат.

Интервјуист: Кој ве рабуди?

Сведок: Бучавата плачењето, имаше, вијќаја овие војниците по нив да кутат викаја. А бев присутна кога падна детето што го видој јас. Девојче беше. Падна и то звекнаа парите, ама лири беа што беа не знам, а ѓумче беше бакарно го носеше девојчето.

Интервјуист: И на кој далечина стоевте од нив?

Сведок: Па не беше многу далеку ама темница и тука мосчето мало, оти тука погоре повеќе влеза имаше, ама од кај Драгоро два влеза имаше Безистенот. Имаше еден на почетокот, главнио сега кај плоштадо што е, мосто тој главнио отука се влегваше и после доле имаше па не знам колку метра да имаше, доле излаз имаше и мосче па едно тесно мосче имаше железно. Е ние бевме од другата страна на мовчето. Па дуќанчиња имаше се криевме, знаете страв ни беше да не пукаат во нас, тие не се надева таму дека има луѓе, ние како старите праеа така се криевме да не не видат.

Интервјуист: Отрилика да процените дваесет, триесет, педесет метри.

Сведок: Метри? Па после ја тука работев во градско слаткарство тука ми беше дирекцијата, па колку да имаше мосто колку да имаше то, од Драгоро, па уличето, па ние од другата страна, малку имаше простор колку на другата страна и ние и малце имаше, дватринајсе метра, не верувам дека појќе имало. Како што можевме да гледаме, ма ние фино ги гледавме макар да беше темница блиску бевме.

Интервјуист: Вие излеговте на улицата надвор или од куќата ги гледавте?

Сведок: Не бе надор бевме, куќата не можеше да се гледа од куќата. Дојдовме ние до крај до еден дуќан, подизлеговем од дуќанот од нашите дуќани, ја прејдовме улицата и дуќани и тука се скривме и гледавме покрај реката како ги носеа.

Интервјуист: Колку време ја гледавте колоната ?

Сведок: Па цело време дури задвршија ние тука стоевме. И што ќе гледаш страшно беше, језиво неможеа ако беа стари, ние деца бевме, ама ако стари беа не можеа да гледаат. Татко ми не можеше да гледа, татко ни многу осетлив не можеше да гледа. Он имаше познати

Евреи постари луѓе. Му идеа тука у дуќан дека кај фурнијата тука семките ги печеа тиквите ги печеа тука. Имаа едни семки... две врсти семки имаа, едни имаа голи семки, малечки само на врвчето имаше ситни така, ама така да ги јадеш, а овие другите што од тиква знаете како се љупат.

Временски код: 25:40

Интервјуист: Како знаевте дека тие луѓе што ги носат се Евреи?

Сведок: Како не ги знајвме. Знајвме дека они стално се жалеа што не чека нас, што не чека нас, знајвме дека нешто ќе се деси и тогаш ко слушнавме ко излеговме видовме дека они и страшно то се деси. Ти викам одбележани беа со едни значки жолти со шес крака, по два од страната и два вака. Се носеа, па така ги познаваа Бугарите. И сеа за да ги казна за да им зема пари само ако го види оти Евреин не ја носи значката тешко него ќе беше.

Интервјуист: И кога се движеше колоната имаа значка луѓето имаа значка на себе носеа, вие можевте да видите?

Сведок: Па сеа то не можевме, зависи шо алишта си стајле они. Ако ги носеле тие палта шо морале да ја носат значката со нив то не видовме, а овие Бугарите со пушки со ножеви на колена прво ги тераа. Многу војска имаше како беа од двете страни. Да не им избега некој

Интервјуист: Носеа ли луѓето во колоната нешто со себе ?

Сведок: Па ете ви викам ова жената што падна детето, носеше дете и ова за фустан ја имаше фатено мајката, се сопна нешто со папучиња беше, боси беа од спиење го кренаа, носеше една бовча како ги викаме чаршав нешто и некои алишта внатре вероватно и на другата страна детето го носеше. Девојчево не можеше да оди дека брзаа и се сопна.

Интервјуист: Дали видовте дека некој од овие војници удира некого од колоната да ги турка?

Сведок: Да точно така беше, зато падна детето, зошто ги брзаа, многу ги брзаа, не знам зошто ги брзаа, многу ги брзаја. Не можеа старите да одат камо ли деца шо имаше. Плачеа, плач на деца гласови, кај не ќе те разбуди то е толку ни двајсе метра немаше даватринајсе, толку ако имаше . Тишина, се разбудивме. Тоа ние спиевме, не разбудиа, точно сега сато ко шо легнувавме рано, до десет единајсе да било.

Интервјуист: Можевте ли да препознаете некој во колоната?

Сведок: Не, не можеше да се препознае. Ние немавме, не можевме до таму да ојме ќе не, ќе не удреа можно. Ние скриено ги гледавме.

Интервјуист: Кога ми раскажувате за тоа ѓумчето со пари, ми кажавте падна ѓумчето и се истурија златниците, тие отидоа да ги земат. Кои се тоа тое?

Сведок: Војниците, кој, абе не ги оставаја, знајш како ги брзаа, то невероватно ги брзаја.

Интервјуист: Какви војници беа?

Сведок: Бугарски, бугарски беа, Германци немаше, само Бугари беа. Па зар и кај нас кога ќе ни дојдеа, ние со храна бевме дуќанот и колку пари се ќебапите, татко ми ќе му кажи толку а, чушките тие ги давам така, добро чушките дај ми ги, беспари дека се, а ќебапите не сака. И ќе ги собере сите пиперки шо ќе ги испечи татко ми ....

Временски код: 30:13

Интервјуист: Каква боја на униформа имаа бугарските војници?

Сведок: На кафејаво мислам нешто зеленкасто кафејаво носеа. Абе јас бегав од Бугарите зошто јас на Стив Наумов свастика сум му. На Ств Наумов, па сестра ми беше три години во затвор, Бугарите ги зедаа, она беше мажена за Ѓорѓи Наумов за братот на Стив Наумов, фабриката Битола шо е за фрижидери на него е крстена на Ѓорѓи Наумов. Па она беше бремена па во затвор три години, после кога избегаа во патризаните не дојде дома право во планина отиде, се ослободија.

Интервјуист: Останаа ли некои Евреи во Битола по депортацијата?

Сведок: Ова само Роза ја знам, за други не. Па не знајш како беше страшно. Мене ме пратеја Бугарите ама јас , мене ми кажаја како да се понашам домашните. Како излегов јас од школо еднаш и еден пријде во то време така облечен само можи некој агент да биде. Јас кај нас се паковаше храна за партизаните пексимит, не можеше друго да се носи, се печеше во една фурни, јас одев со еден зимбил, знајш што е зимбил, не.. плетен од слама , една трева и толкав така е зимбилот со две рачки и кодам да речам алишта за перење и истите луѓе, то време немаше јадење, кој ќе начека брашно и то чека таму да си го земи лечето или шо ќе напрај, Соколе мислам дека се викаше чоeko патризан беше, работеше за партизаните, таму го печеше пексимито, ама толку гужва имаше и мене ме праќаа, ама до негде до корзо, после корзо то фурни беше кај мостот, Камен мост што го викаме во Битола, таму беше фурни и кодам алишта за перење има, да ќе речеше тој , причекај. Ко ќе се намали то гужвата ќе го наполни то зимбило озгора едно парче, ама ја дете бев слаба не можев да го префатам зимбило и оздола вака го носев, ама сестра ми ќе ме чекаат од корзо да го пројдам и таму

да го земат зимбило зошто јас не можам да го носам. И ние го паковавме тој пексимит дома во сандаци. Тодаш еден страв од Бугарите шо имавме кога имаше блокада во Битола, во затворите кога ги зедаа, ама беа сите како поткажани. Кога дојдоа кај нас два бугарски агенти, полицајци, војницу уствари еден во цивил со црна капа, шешир и црно палто. Немаше пиштол. Татко ми одма рипна, тие преку сидов влегоа и кога рипнаа доле на калдрмата, нели тоа доле на кондурите имаа шајки и тропна и татко ми вика кој ни влезе. И само по име, не виде ние две девојчиња спиеме и која е за сестра ми ја именува, која е вика стани да се облечи, значи беше кажана. Па едно време сестра ми вика излези оди кај комшиката, таму се криеше Орде Чопела сеа Битола ми е улицата Орде Чопела, оти тука загина Орде Чопела и вика оди кај комшиката кај што живее Орде Чопела, наводно под кирија под туѓо име, ја знаев за тоа, оди кажи му дека кај нас имало агенти има полиција. Јас не ме пушташе тој агенто, по едно време јас почнав да викам божем ми се оди ваму, таму ме пушти. Гледав да не ме примети, излегов од портата, ама како у сокаче им беа куќата излегов на една улица, ама таму горе другарка ми седеше. Тие цела ноќ блокада да ја гледаа, ние во сокак седевме ништо не знајме што се дешева, ние сабајле, два началници таму имаше кај другарка ми, татко му ги спремаше две коли имаше ниви да работи, имал аргати пазарено и јас се приближувам да му кажам на таа дека кај нас агенти има, кај нејзе цела полиција беше, а Орде Чопела се качи горе едно имаше, то за кравите шо беше тука и одозгора стаклено како прозорче таму пикант беше. А овој началникот еден дебел бугарски, тачно во средината на дворо застанат и посматраше ова. Имаше уште еден началник, еднио си отиде овој остана. Јас се потпрев на портата и чекам да и кажам на таа дека кај нас има полиција и гледам што се дешава. И овој таткото вика дајте ми белешка морам да одам ќе ми дојдат аргати, нема да ти дојда аргати вика зошто цела Битола е блокирана, еве јас да ти дадам белешка му викаше тоа началникот, до првата уличка ќе те вратат. И он се нервираше викаше таму ама ова беше облечена во црвен фустан и црвено џемперче. Сега да го тргне началникот од кај таму, оти право гледаше во тоа, имаше прегледност убава, за да го тргне му вика на него дали сакате ракија. Он нејќи. Ако вика, да се напиете, не може да го тргне ама девојка беше голема. И по едно време добро, а она тесна хаљина имаше од сомот. Кога така го рече овај дека сака, таа .. маме дај ракија така се испружи тој човек ко почна да пука. Ја у тој момент почнав да трчам накај дома, а таму другарка ми седеше у то уличето и ме видоа. Леле вика ќе ја утепаат Вера, кај ја пуштија и ја тогаш почнав да трчам то, во

трчањето можеа да пукаат, то дете и ојдов дома, овој одма нашиов агент и двајцата војници ме грабна ме фрли настрана пукање кога слушна и сеа трча таму ќе оди. И на овие..ние имавме сандачи со пексимит, со двопек, ама ни праија хартија онаа мрсна, прво хартијата ја стававме после лебо и сандаците ги заковавме така за у планина за кај партизаните за да имаат да јадат. Тие почнаа, му даде распоред по зидо да седат, на еднио му вика ти тука ќе седиш, ти тука ќе седиш. Јас отидов, отиде он накај пукањето и се врати не извиде нас оти сме сите тука, ама дојде со пиштол во рака, а не го изваде пиштоло дур беше прв пат кога влезе. Отко отиде таму, после другарка ми ми кажуваше што се случило. Како ма вика , како ние од памет изалеговме ко те видовме кај одиш, како те пуштија оддома. Сега кога отиде агенто се спреми сестра ми и ќе бега. Кај ќе одиш ма и викам. Имавме друга врата преку сидови коди ќе бега. Ма ти не знајш и викам колку војска има колку начальници кај Фана викам , кај кодиш сега. Ако не, викам, ќе те фатам сега и ќе вриштам, викам. И така не ја остајв. Не пројде пола саат, тој рипна од таму, Орде рипнал од таму и баш кај другарка ми паднал, не можел појќе да оди крварел. Одма војска дошла и тој извадил пари и фрлал, на бе за пари ли сте, еве ви пари, вика. И овие гледале баш пред нивната порта падна вика зашто му удри шамар на братучед му, мрш внатре да влезите, не надвор да седите. И така после дошла кола болничка го зела и го однела во болница и почина. И сега улицата ми се вика Орде Чопела. Тој беше прилепчанец борец.

Временски код: 40:45

Интервјуист: Ми кажувавте дека вашиот вујко... отварал во еврејските куќи...

Сведок: Да, Бугарин тој беше не го сакавме...

Интервјуист: Тој ги отварал еврејските куќи?

Сведок: Да, со комисиите, после со комисиии почнаа да одат. Ама шо, ние знајвме што прави, мајка ми не го сакаше. А остај то, та жена му негова сељанка права и пошто вујко ми некако успеа да биди на видно место и со повеќе пари и некако како на дистанца се држеше, мајка ми ја приметуваше и ја нејќеше, а блиски роднини бевме..Не одевме ние кај нив. Само јас еднаш сум била.

Интервјуист: Вие го видовте вашиот вујко како ги отвара куќите или ви кажувале?

Сведок: Го видов, го видов, па јас дека у чаршија бев, тука карши одма Еврејските куќи беа, јас одев како дете ќе пројде то барабанчето ќе кажи ќе тропа и ние трчаеме да слушнеме што кажува. Ќе кажува дека ќе се отвара на та улица куќи еврејски, да ода кој сака да купви да

зима. Купваа некои луѓе, некои не купваа. И тој дојде, јас го видов лично со мој очи кога ја отвори куќата. Дур он не дојде не отвараја, он како клучеви да имаше. И викам на мајка ми кога гојдов дома, знајш и викам Митре, вујче беше таму, па тој вика и отвара сите куќи.

Интервјуист: Луѓето што ги отвараа куќите беа во цивилна облека или имаше и....

Сведок: Битолчани беа наши. Тој беше, други имаше, комисији имаше, што знам ќе влезат внатре и вадат надвор на улица ги вадат или во двор ака има тука нешто плац, се што има ќе извадат роба, кревети, се што имаја продаваа, како да собира пари.

Интервјуист: Вие видовте како изнесуваат ствари ...

Сведок: Да, да , да сум гледала тоа не на една куќа, на повеќе сум гледала. То еднаш ко го купив перничето, пак отидов гледав ама .. Па кај кога ги однесоа не можеа ништо да земат кога ги носеа, они одеа само шо можеа нешто да земат мала работа на децата алишта и за нив. Шо можеа друго да земат.

Интервјуист: Кој ги вадеше работите од куќите надвор?

Сведок: Па, имаа они тогаш земено некој. Имаше и Бугари во униформи, комисији нивни, како да украдат за секој од нив шо ќе дојдеше доаѓал за корист таму, да спечалат што ќе соберат парите имаше чоек шо ги собираше парите ко ќе го купа му одредуваа цена и ги собираја.

Интервјуист: Кажавте дека ги продавале стварите..

Сведок: Да, да ги продаваја...

Интервјуист: Каде ги продаваа?

Сведок: Тука бе на плацо, тука пред куќата. Таму собран народ има и тие од внатре ќе ги извадат, тука на плацот пред куќа и ги покажуваат. Толку кошта, цена му даваја одма тука кој сака, кој купваше, кој не, ние не купвавме никој, кај ќе купиме од тие луѓе што се мачеле. А имаше што купваја.

Интервјуист: Истите луѓе што беа во комисијата што ги отвараше куќата ја правеа и продажбата на .. или различни беа?

Сведок: Да тие, тие беја тој вујко ми не идеше сам, идеше со повеќе луѓе шо треба парите да ги собера, ама он кључови имаше, на повеќе места он кључови имаше.

Временски код: 45:16

Интервјуист: Вие го видовте како учествува во продажбата?

Сведок: Не, он па ти господин беше. Тој само гледа робата за парите да ги собере, не, он ќе продава, он во дуќано не продаваше неговијот.

Интервјуист: Ми кажавте дека купивте некаква навлака за перница...

Сведок: Да, де, да, купив. Ви кажав.

Интервјуист: Од каде ја купивте?

Сведок: Таму од куќите кога продаваа, не знам како ми се бендиса тоа, викам ај за успомен, само таа ја купив јас лично како дете, не е искористена уопште, уопште не ја искористив, оти требаше посебна да се напрај навлака перницата да биди четрвтаста, а ви кажав дека ние имавме долги перници имавме, таја беше четрвтаста сосе, и то задено дел се преклопуваше копчиња имаше само на еднио дел горнио дел се сеќавам фино, до скоро ја имавме дома та перница така стоеше.

Интервјуист: Колку пати гледавте продажба на еврејскиот имот?

Сведок: Па доста, доста. Па сите куќи останаа со алишта со роба, сите куќи, тие ништо не можеа да понесат дур не се продаде све тоа, после почнаа куќите да се даваат да живејат луѓе, се уселуваа од селата ко почнаа да доваѓаат луѓе, сега некои ги продадоја. Не знам сега на сна ми за брат што беше, та во Врштарани е родена, та егејка не е битолчанка, ама татко и на работа отишол во Врштарани како калајџија, тие купија еврејска куќа. Знаам кога се продаваја и после се вратија од Грчка, во Грчка живееја, сна ми е таму родена, па еднаш ко сакаше во Грчка да оди не ја пуштија, мислеа Егејка е, после извадија докумантација дека привремено на работа дуќан татко и си отворил, а битиолчани се. И после и дадоја, доста се бореше сакаше да оди во Грчка, Битола знајш како блиску, а да не оди во Грчка, а родена е во Врштарани.

Интервјуист: Колкава беше колоната со Евреи која што ги носеја?

Сведок: Па доста беше голема, доста. Ги тераја, ти викам многу им беше тешко, плачеја, викаа, кукаа деца плачат, голама беше колоната. Па не знам колку Евреи имаше во Битола мислам имате статистика некоја...

Интервјуист: Отприлика..оваа група што ја видовте..

Сведок: Па таа не е група, тие тогаш беше првото чистење целосно од Битола, не ги носеа на повеќе пати, наеднаш ги однесоја, сите Евреи што беа, таа вечер цела сите ги собраја и више немаше Евреи. Добро имаше понудени па тешко да Бугарите многу ни праеја контрола, ептем.

Интервјуист: Кажавте некои интересни детали, еве околу ова златниците кога паднале и така натаму, пробувам само да разберам значи било ноќ, тие на улица, имаше ли некакво светло, како можевте да видите?

Сведок: Ама кога ние, па инстинктивно луѓево, па татко ми тој фурнијата тие постари луѓе, па тие свекнаја, кога падна тоа ѓумчето тие се истурија и нормално свекнаа, калдрма беше тоа патот, по тоа рекоја дека ѓумчето, а горе имаше стаено нешто како алишта, ама се истурија свекнаа, знај како, метал се златото и така, предвидовме, не видовме лично дека е злато, ама зошто ние бевме одовастрана на реката, ама таму како тротоар беше доле поткренат и неможеше да видиш, уствари на реката ова сидот, сидчето така што беше и свекнаа. И кога почнаја Бугарите кога ги видеоја пари, тое што беа тука ги собираја.

Временски код: 50:45

Интервјуист: Пробувам само да разберам дали имаше некакво светло кое што....

Сведок: Па имаше, ама не така светло, мојше да гледаш како луѓе, ама толку во брзина ги носеја шо ликови неможеш да познајш. Ако познаеја татко ми некои постари луѓе овие шо печеја семки, јас не ги познавав, макар да ги гледав тука. Тие толку беа разочарани шо не не ни приметваја нас децата шо чекаја семките да си ги земат. Ако од нив познаеја некои татко ми и тој фурнијата, е ене ги. Кај ќе ги видиш во таја гужва и во тоа брзање, јас на Ребека више лико и го забораив и таа голема девојка беше тогаш колку мене.

Интервјуист: Колку време го гледавте сето тоа?

Сведок: Па колку да ви кажам..... ене знакот имате знакот еврејски, тој жолт што го носеја тука. А зашто тука го има.

Интервјуист: Колку време стоевте надвор додека ја гледавте?

Сведок: Па дури си отидоа...

Интервјуист: Колку минути ...

Сведок: Па имаше една пола саат сигурно седевме и... дури заврши до крај ние седевме. И после се прибравме и влеговме кај фурнијата, па после дискусија стреиве праеја...

Интервјуист: Луѓето одеа пешки во колоната или имаше некои ....

Сведок: Па какво... пешки ги тераја како овци, шо да има автомобили како сега?

Интервјуист: Не коли некои некакви.

Сведок: Не, не, ништо, тие под стража ги носеја, отука војници, отука војници, тие во среде. И на железничка станица ги однесле. Ние не знајвме, нас ни текна оти на железничка ќе ги

носат, оти правецот кај ги носеа доле кај другиот мост, одма накај железничка. Тоа е доста дугачко место пешки да ги носат до таму, ги изморија уште од старт.

Интервјуист: Кога се продавал еврејскиот имот....

Сведок: Да...

Интервјуист: Кога ми кажавте дека покажувале една работа која луѓето ја купувале, дали имаше наддавање?

Сведок: А, не цена ставаја и ова се продава толку пари, така беше зошто присутна бев јас тука на неколку така отидов кога ќе се погодев во дуќанот и нема кај да одиш и ајде ќе одам до таму. Иначе не, наддавање не, знајш колку роба имаше таму во куќите, тенџериња, разни работи, кревети, јоргани, негде нови работи, тие ништо не можеа да земат, голи излегоа, за жалење беа.

Интервјуист: Дали сакате нешто да додадете, нешто што не ве прашав поврзано со овие случки од Втората светска војна?

Сведок: Со оваа случка да ти кажам, што викаше Андреј, пази немој да се нервираш, зошто мене многу ми е засегнато то ги знаев и не беше убава сликата што ја гледав и ме погодува да ти кажам право ме погодува, не можам да гледам такво нешто, не можам и уште ги жалам. Намаше зашто тие така да му направат на тој народ. Немаше стварно зашто да му направат, не беа ни крадачи, ни ако беа Евреи не беа ни крадачи, работливи луѓе беа, се занимаваа со трговија повеќе, не знам и децата беа, не знам тие како ти кажав во почетокот, како се плашеа во школото, во последна клупа седеа како магарешка што ја викавме ние тогаш. И после не знам како дојде не поделија, ги зедоја од таму меѓу нас да, две наши и една Еврејка, така учевме. А другите потиштени, ова Ребека беше со мена фатена, ме сакаше, со нејзе контактиравме. Црвена коса имаше, повисока од мене беше и то така fino девојче беше. Такви работи и ко од Грција, од кај вас кога идеа децата пошто комшијата чекаше од сестра и девојчето да дојде, а татко и во Канада беше и Симо се викаше тој од таму беше, живејше во Битола ликовни уметник беше и секој ден одеше, му се јави сестра му некако да оди да излезе, Васка се викаше девојчето, за ко ќе дојди да ја земе он да не оди Полска, кај ги носеа и да оди да ја земе. И јас некој пат со него одев, ќе ја чекаме Васка. И после сам отиде ја најде друг пат групи кога доаѓале. И тоа за жалење беа, леле во парко ко ќе дојдеа кај железничката станица, после од тука ги картираа исто како Евреите. Децата бегалаци. Леле, деца мали полегнати на тоа тревјацице во парко во Битола и кој имаше така некој си

ги зедоа, ама јас учев и со Егејци, со Катина Чемчева шо пееше, таа ми е школска, се знајме, учеше, после остана во Битола, послем имаше еден Атанас тој изгледа доктор заврши, ама изгледа од богата фамилија се тие. Знајш кај имаа куќа, Осми март улица знајш кај е, Вардар филм, каде е , кашија Вардар филм тука тие како се презиваја не и знајш тие стари богати Егејци, од нивна фамилија тој Атанас е, моја генерација е. Под кирија куќа имаше на времето, му плаќаа и со мене учеше, после го поделија, па исто како Егејците, му формираа посебни паралелеки, ние башка бевме. После дојдоа у Скопје, Атанас тука дојде, Катина Чемчева тука дојде. И та слика беше жалосна, децата Егејски како лежат у парко, како гладни, исто како овци ги третираја. Кој ќе ми каже мене, кога јас, мене пошто живеев со Егејци таму во зградата сум, преку борците ми е стано добиен и појќе Егејци добија станови и се Егејци, толку ја с живеам со комшиите во Топанско Поле, ми починаа сега постари, дојде сестра му на тој со години не се вишле, дојде од Грција од Сорович, Аминдио сега шо е, за Костур тука се дели патот, од Лерин одиш према Солун, чим не си бил незнаеш, со години јас таму одам, пошто таа толку ко ќе дојдеше тука ние на услуга бевме и јас сакам да и напрам, таа не дошла да седи сака да оди во чаршија Снаата нејќеше да оди и јас викам јас ќе те носам Џенке, шо се секираш и така и после кога почина маж ми останав и она ќе ми јави да дојдиш и та само еден син имаше и кај нејзе се сум седела со месеци. И ќерка ми еднаш дојде да ме земи чисто македонски зборваат. Ко тидовме еднаш на свадба у село Мокрени, то е натаму со кола тој сирот не сосеше, кај браќата нејзини, сестрата ме познаваја сите, свадба имаја абе чисто македонски зборваја и што се прави Грција кажува нешто што...Македонија таму постои нели таму географски постои, а Грците како се нарекуваат Грција или Грци се живеат. Во та Македонија кој живее, Грци , Македонија, Македонци живеат. И многу се нервирам за таа ситуација право дати кажам за та ситуација.

Интервјуист: Ви благодарам многу за разговорот.

Сведок: Благодарам, ако ви се бендиса добро.